

Posudek disertační práce Ondřeje Selnera Sebereflexivní próza 30. a 40. let v české literatuře

Mgr. et Mgr. Ondřej Selner se ve své disertační práci zabývá českou sebereflexivní prózou 30. a 40. let 20. století. Rozčlenil ji do tří celků: literárněteoretického/metodologického, filosofujícího a tzv. případových studií. Pozoruhodné je autorovo rozkročení myšlenkové povahy i inovativní spojení tří slovesných tvůrců, které si zvolil jako reprezentanty sebereflexe v české próze, tedy Richarda Weinera, Václava Řezáče a Milady Součkové. Jestliže spojení mezi Weinerem a Součkovou nevyznívá na první pohled nikterak paradoxně – ostatně se jedná o autory, v jejichž díle se objevuje próza i poezie, na nichž mohl Ondřej Selner svůj přístup dokumentovat –, jméno Řezáčovo (stejně jako celá triáda Weiner – Řezáč – Součková) představuje výzvu a je zajímavým východiskem pro nové možnosti zkoumání. Toto neobvyklé spojení je umožněno tím, že autor disertace si vybral z jejich tvorby vždy po jednom díle, na něž se zaměřil. Tato puntualita je ostatně charakteristickým rysem celé práce.

Metodologickým východiskem disertace se staly úvahy Lubomíra Doležela z knihy *Heterocosmica* o sebeodhalujícím vyprávění, které Ondřej Selner používá synonymně s pojmem sebereflexivní vyprávění (s. 41), resp. považuje doleželovské sebeodhalující vyprávění za „počeštěn[ou] variant[u] termínu „sebereflexivní vyprávění““ (s. 39). K Doleželovi pak přidává mnoho dalších jmen, jimiž jsou John Austin, John Searle, Gérard Genette, jednou se odvolává na Paula de Mana, jehož však ve studijní literatuře neuvádí, dále je to Daniela Hodrová, Jiří Hrabal, Jiří Holý, Jiří Kratochvíl (opravdu ho autor považuje za teoretika?), Vladimír Trpka, Jiří Koteš. To je velký počet jmen, která něco spojuje, ale zároveň i rozděluje, Ondřej Selner se povětšinou při interpretaci jejich myšlenkového světa dotýká naznačováním možností, kudy by se mohly další úvahy na dané téma ubírat. Obdobné „doteky“ jsou patrné i v literárněhistorické části práce, když se zabývá evropskými, světovými či českými zdroji, inspiracemi, zrody, symptomy sebereflexivity.

Z filosofie si autor disertace vybral čtveřici osobností, mezi nimiž hledá v rámci svých úvah o sebereflexi spojenci: jsou jimi Edmund Husserl, Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger a Maurice Merleau-Ponty. Bezpochyby se jedná o významné filosofy, resp. filosofy a jednoho spisovatele (a filosofa); Ondřej Selner má rád hyperbolická označení, takže píše, že „naprosto zásadním způsobem promlouvali do procesu utváření myšlení v 1. polovině 20. století“ (s. 55), nebo o Husserlovi formuluje, že „je bezpochyby jedním z naprosto nejzásadnějších myslitelů období přelomu 19. a 20. století“ (s. 58). Autor disertace se i zde výrazně rozkročil, přičemž za ocenění stojí jeho odvaha. Z myšlení těchto osobností si vybral – jak ale také jinak – jen střípek, vybral si to, co by mělo/mohlo k tématu práce přispět. V disertaci by se mohl objevit širší

rozhled po těchto filosofích, hlubší ponor do nich, neboť Ondřej Selner v rámci koncentrace na své téma odsunul stranou literaturu, která o těchto čtyřech filosofech existuje. Shrnující tabulka, kterou nazývá „myšlenková mapa zásadních pojmů a metafor“ (s. 83–84), shrnuje autorovy základní postřehy z vybraných děl oněch čtyř filosofů.

Očekával bych problémovější pojetí, čtení vybraných filosofických textů a jejich recepcí do sebe zapadá. Bezpochyby k této – zdánlivé – jednoznačnosti přispívá i to, že tam, kde by se nějaký problém otevíral, vypomáhá si Ondřej Selner prostým východiskem. Tak například shledává podstatným, že Merleau-Ponty a Sartre byli přátelé, resp. blízcí přátelé (s. 75), což by mohlo či mělo zavdávat příčinu k tomu, že zastávali podobné stanovisko (s. 78), je zde identifikace s konstatováním, že dílo se vymkne svému tvůrci a žije si svým vlastním životem (na několika místech), za úvahu by stálo zabývat se hlouběji heideggerovským kruhem, že uměleckému dílu dává existenci spisovatel a zároveň se spisovatel stává spisovatelem svým dílem. Interpretaci nahrazuje konstatování, existence něčeho samo sebou, samo od sebe – k tomu slouží Ondřeji Selnerovi především vyjádření „jaksi“, které se v disertaci objevuje celkem 74krát, a to v podobě vycpávkového slova, ale právě i jako náhražka interpretace. K tomu je ještě možno přiřadit i výrazy „jakýsi“ – kromě citací 4krát, „jakýmsi“ 11krát, „jakési“ 26krát, „jakéhosi“ 13krát, „jakémusi“ 7krát, „jakási“ 4krát apod. Tak autor „jaksi skutečněji odhaloval“ (s. 50), sebereflexivní prvky „jaksi vyčnívají“ (s. 50), „termíny autenticity či věrohodnosti pronikají do textů jaksi zvnějšku“ (s. 53), „subjekt se jaksi odděluje od primární zkušenosti“ (s. 57), reflexe „vyžaduje další činnost, jaksi další vrstvu uvědomělého vnímání a recepce. Jde o vztahování se k danému jevu z jaksi vzdálenější perspektivy“ (s. 60), jsou tu „jakési náznaky“ sebereflexivních projevů (s. 31), „v literárních textech lze dohledat jakési teoretické postupy“ (s. 40), je tu řeč o „jakési opravdovosti, skutečnosti, autenticit[ě]“ (s. 43), „jakési autenticitě pozorovaného jevu“, který stojí v centru Husserlova myšlení (s. 59) atd. atd.

U tzv. případových studií uvádí Ondřej Selner, zejména na jejich počátcích, biografické, bibliografické a recepční poznámek, někde spojuje osud díla a života, jako je tomu u Milady Součkové, když konstatuje jejich společnou „klikatost“ (s. 129). Diskutabilní je konstatování, že Věra Lišková-Traubová „byla vedle Václava Černého jednou z mála literárněkritických osobností, které věnovaly pozornost prozaickému dílu české spisovatelky Milady Součkové (1899–1983) již v době, kdy její dílo vznikalo, tedy během 30. a 40. let 20. století. Autorčiny texty byly kritice těžko dostupné i proto, že jejich část vyšla nakladatelským zásahem autorky samotné. Dílo se tak nemohlo dočkat plnohodnotné distribuce, a tudíž ani odezvy a recepce napříč čtenářstvem a kritikou.“ (s. 129) Je pravda, že Součková vydala své první knihy vlastním

nákladem, to však platí jen pro 30. léta, nikoli pro léta 40., romány Zakladatelé a Odkaz vyšly v roce 1940 v Činu, další knihy vydal Melantrich. O Součkové a jejích knihách psali ve 30. letech a v první polovině 40. let například F. Götz, L. Kratochvíl, J. Taufer, A. M. Píša, K. Polák, J. Borecký, J. B. Čapek, F. Listopad a další – srov. Retrospektivní bibliografie české literatury 1775–1945.

Závěr práce vyznívá značně sebevědomě, když autor uvádí, že našel svébytný přístup k sebereflexivním prózám, vyšel z „dobře zvolen[é] a pregnantní hypotéz[y]“ (s. 145). „Díky této spletité, ale přesto přehledné myšlenkové síti se nám podařilo až pozoruhodně přesně analyzovat reflexi těchto dobových myšlenkových posunů a především pak problematiky subjektu a jeho reflexe ve všech námi vybraných prózách...“ (s. 146). Obávám se však, že tato autorova sebereflexe je nadsazená, včetně toho, že disertace „může být platformou myšlenkových konceptů a analytických východisek, na základě nichž bude možné pregnantně analyzovat a číst také další literární texty obsahující sebereflexivní řečové figury a akty“ (s. 150). Ačkoli snahou Ondřeje Selnera bylo „samozřejmě (...) dosáhnout“ neomylnosti, jak píše (s. 150), jeho práce přináší spíše inspiraci v jednotlivých bodech, otevírá možnosti komparativního zkoumání děl a tvůrců, u nichž by se mohlo na první pohled jevit jako velmi obtížné hledání nějakých styčných ploch.

Disertace je kultivovaně psaným sympatickým pokusem o propojení různých myšlenkových koncepcí a uměleckých přístupů. Splňuje standardy závěrečné práce disertačního studia a doporučuji ji k obhajobě.

prof. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

České Budějovice 1. 9. 2020